

Qais Akbar Omar

Het Fort met de negen torens

EEN JEUGD IN AFGHANISTAN

Vertaald door Caroline Meijer
en Saskia van der Lingen

2013

DE BEZIGE BIJ
AMSTERDAM

De vertalers ontvingen voor deze vertaling een werkbeurs
van het Nederlands Letterenfonds

Copyright © 2013 Qais Akbar Omar

Published by arrangement with Farrar, Straus and Giroux, LLC,
New York

Copyright kaarten © 2013 Jeffrey L. Ward

Copyright Nederlandse vertaling © 2013 Caroline Meijer
en Saskia van der Lingen

Oorspronkelijke titel *A Fort of Nine Towers. An Afghan Childhood*

Oorspronkelijke uitgever Farrar, Straus and Giroux, New York

Omslagontwerp b'IJ Barbara

Omslagillustratie © Mohammad Kheirkhak/UP1/eyevine

Foto auteur © Thomas R. Fattori

Vormgeving binnenwerk Adriaan de Jonge, Amsterdam

Druk Koninklijke Wöhrmann, Zutphen

ISBN 978 90 234 7800 3

NUR 302

www.debezigebij.nl

Als verdriet zich vastzet in je hart, waar is dan nog plaats
voor vreugde?

In het leven gaan verdriet en vreugde hand in hand.

Niemand kan ze scheiden, behalve de Ene die ze heeft
geschapen.

De ware mens sterft niet door de dood; de dood sterft
door de mens.

De ware mens sterft niet door de dood; de dood krijgt van
de mens zijn naam.

Als iemands naam gerespecteerd wordt, heeft de dood
geen naam.

Uitspraak van mijn grootvader

Inhoud

Kaarten 9

Proloog 11

Deel 1 De heilige strijders

- 1 Vóór de burgeroorlog 19
- 2 Allah-hoe Akbar 34
- 3 Aan de andere kant van de berg 52
- 4 De familie weer bij elkaar 69
- 5 De lange weg naar huis 85
- 6 Onder de grond 111

Deel 2 Op de vlucht

- 7 Naar het noorden 143
- 8 De tuin van Hamza's vader 164
- 9 In het hoofd van Boeddha 183
- 10 Grensstreken 203
- 11 Mijn leermeesteres 214
- 12 De karavaan 231

Deel 3 De tijd van Sjaitan

- 13 Het goud 269
- 14 Wakiel 283
- 15 Vuurzee 293
- 16 De Hond 303

Deel 4 De waanzin aan de macht

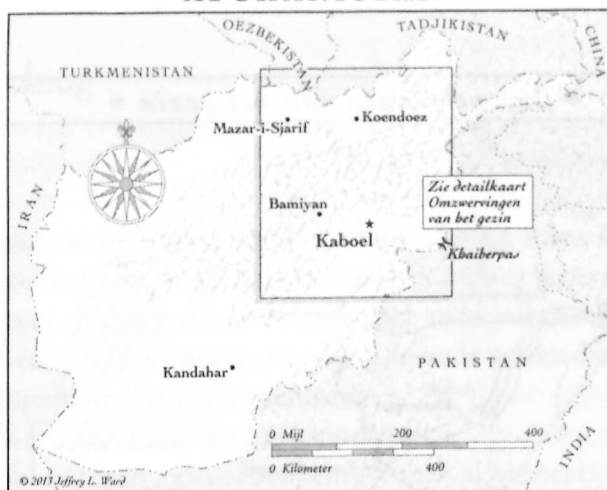
- 17 Een nieuw soort recht 315
- 18 De gevangenis 339
- 19 Een kostbaar juweel 348
- 20 De lengte van een haar 358
- 21 Het geheim van de duiven 365
- 22 De Universiteit van de Taliban 378
- 23 Grootvader 390
- 24 Knoop voor knoop 403
- 25 Verandering in de lucht 420

Epiloog: Nog een lange weg te gaan 437

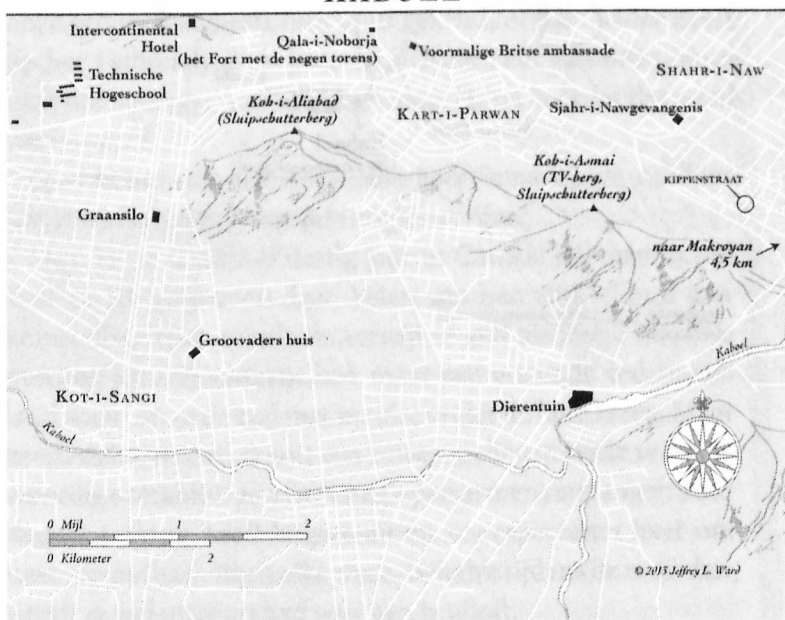
Verantwoording 459

Woord van dank 461

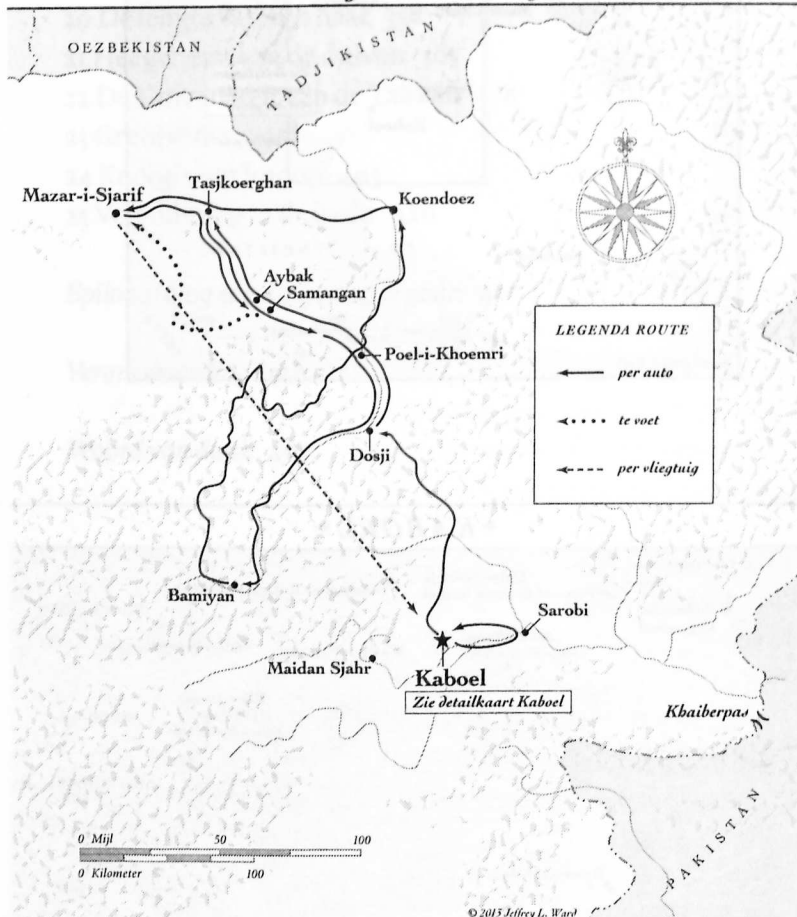
◆ AFGHANISTAN ◆

◆ KABOEL ◆

♦ Omszwervingen van het gezin ♦

Proloog

De telefoontjes komen altijd 's morgens vroeg. Soms ben ik nog aan het bidden als ik mijn moeders mobiel boven hoor overgaan. Ik buig voorover, raak met mijn voorhoofd het kleed en span me extra in om me op de oude verzen die door mijn hoofd stromen te concentreren.

Alla-hoe Akbar. Soebhanna rabbiyal A'ala...

Zelfs vóór mijn moeder opneemt, weet ik al wie het is.

Het is mijn tante in Canada. Ze is net thuisgekomen van een trouwerij waar ze een familie heeft ontmoet met een dochter, een mooi meisje, heel intelligent en geestig. Een heel goede familie. Ze komen uit Kaboel, of Kandahar, of Mazar-i-Sjarif, en onze grootvader heeft hun oom gekend, of haar vader heeft op het Habibialyceum gezeten met de neef van onze buurman die manager was van het Ariana Hotel voordat dat werd verwoest, of...

Qoel hoewa Alla-hoe Abad. Alla-hoes Samad. Lam yalid wa lam yoelad. Walam yakon lahi koeffoean Ahad...

Mijn tante woont al dertig jaar in Canada en volgens mij kent ze alle Afghanen daar. Velen van hen zijn bij hun aankomst door haar geholpen, terwijl ze zelf als jonge weduwe met een klein dochtertje ook maar een vreemde was in een land waarvan ze de taal met moeite onder de knie kreeg. Maar geen Afghaan vergeet ooit een bewezen dienst. Waar ze tegenwoordig ook komt, ze wordt met open armen ontvangen door degenen die ze heeft bijgestaan en ze respecteren haar om haar warme hart. Bijna elke week, behalve tijdens de ramadan, wordt ze wel uitgenodigd voor een bruiloft.

Op die bruiloften houdt mijn tante de ontwikkeling bij van jonge vrouwen die ze al kent vanaf dat ze baby waren. Ze heeft ze zien opgroeien tot jonge vrouwen, gezien hoe ze de kansen die ze in Kaboel nooit zouden hebben gekregen met beide handen aangrepen, en al die tijd heeft ze voor hen een lijstje toekomstige echtgenoten in gedachten gehad – neven, buurjongens, zonen van voormalige leerlingen uit haar tijd als lerares – voor het geval dat van pas zou komen.

Anah Atainha Kalkow-i-Sar, Fasal ra Rerabika Wan Har, Anah Sjanikav Wal Habter.

Ik ben negenentwintig. Ik ben universitair opgeleid en ben mijn eigen baas. Ik heb een tapijthandel en kom door mijn werk af en toe in contact met buitenlanders. Ik heb allebei mijn armen en benen nog, wat in een land zo vergeven van de landmijnen als Afghanistan niet onvermeld mag blijven. Ik kom uit een goede familie en ben nog niet getrouwd. Ik ben een Pasjtoen met de ogen van een Hazara, die ik te danken heb aan een overgrootmoeder wier naam vergeten is omdat ze een vrouw was, en die afkomstig was van een stam in Centraal-Azië met Mongoolse wortels. Ik ben de belichaming van de over de hele wereld verspreide mengeling van volken die Afghaans wordt genoemd.

Ik ben de reden dat mijn tante zelfs als ze moe is of er diepe sneeuw ligt naar die bruiloften toe gaat. Ik ben voor haar een gespreksonderwerp, iemand over wie ze kan opscheppen. Ik verkoop tapijten. Zij verkoopt mij. Haar vurige hoop is dat ik ergens kan wonen waar ik succesvol kan zijn en veilig ben.

Hoe maak ik haar duidelijk dat ik van Afghanistan houd, hoe raar het ook klinkt? Dat ik er trots op ben een Afghaan te zijn? Dat ik wil helpen opbouwen wat zovelen hebben verwoest? Ik weet dat dat veel tijd zal kosten. Ik begrijp dat. Tenslotte ben ik een tapijtwerker, dus ik wéét dat je geduldig de ene knoop na de andere moet leggen voordat het patroon zichtbaar wordt.

O God, kunt U mijn lot niet zo weven dat ik dicht bij de mensen blijf die meer voor me betekenen dan wie ook ter wereld?

Als ik klaar ben met mijn gebed ga ik bij de hoge ramen zitten die uitkijken op de Universiteit van Kaboel en op de bergen daarachter. Zelfs op dit vroege uur is het zo stoffig dat de contouren van de puntige pieken zich nauwelijks aftekenen tegen het ochtendgloren. Kaboel is een heel stoffige stad geworden. Hoeveel miljoen mensen wonen hier tegenwoordig? Niemand die het weet. Toen ik klein was, waren we maar met tachtigduizend inwoners. Een grote stad met grote huizen en grote tuinen. Nu wonen we op een berghelling, als geiten, op land dat aan ons is verkocht door iemand die het ooit illegaal in bezit heeft genomen.

De zon komt op achter de bergen en brandt met een vettige schittering door het stof. Ik leun achterover tegen een kussen dat is gemaakt door nomaden die elk jaar mijlenver over het schrale land trekken op zoek naar een stukje gras voor hun kuddes. Totdat mijn grootvader zich in Kaboel vestigde waren mijn voorouders nomaden. Wij houden geen dieren meer, tenzij je de kat op het dak meetelt.

Mijn jongste zusje komt me een thermoskan groene thee brengen en vertelt dat onze tante uit Canada heeft gebeld. Ik laat niet merken dat ik dat al geraden had. Ze is opgewonden als ze het vertelt en ik wil haar plezier niet bederven. Haar plaagogen schitteren. Ik weet dat ze popelt om een grap te maken over het door mijn tante beschreven meisje, want uiteraard zijn alle details inmiddels door mijn moeder doorgebrieft aan mijn vier zusjes die nog thuis wonen. Mijn oudere zus, die getrouwd is, zal spoedig ook op de hoogte zijn. In Afghanistan zijn huwelijksbesprekingen een familieaangelegenheid, en een belangrijke bron van vermaak. Mijn zusje probeert te peilen of ik in de stemming ben voor een grapje of

haar weg zal sturen. Uiteindelijk druipt ze giechelend af. Mocht ik hier ooit weggaan, dan zal ik haar meer missen dan ik nu verdraag me voor te stellen.

Soms vraag ik me af of het grootvader moeite kostte om het weidse landschap uit zijn tijd als nomade te verruilen voor een leven binnen de muren van een stad. Ik denk aan mijn leermeester maulana Djalaloeddin Mohammad Balkhi, beter bekend als Roemi. Hij moest ons land ontvluchten toen de grootste leermeester van onze krijgsheren, Djenghiz Khan, door ons land raasde en alles verwoestte wat hij op zijn weg tegenkwam.

Het is tijd om naar boven te gaan voor het ontbijt. Mijn vader is al op zijn fiets vertrokken naar het Habibialyceum, waar hij natuurkunde geeft. Mijn moeder maakt zich klaar om naar kantoor te gaan; ze coördineert noodhulp bij natuurrampen. Mijn twee jongste zusjes staan op het punt om naar school te vertrekken, ze schikken hun witte hoofddoek over hun zwarte uniform voor ze de deur uit gaan en de heuvel aflopen. Een van mijn andere zusjes heeft wat yoghurt en fruit voor me klaargezet in de keuken. Ze studeert landbouw aan de Universiteit van Kaboel en moet zo naar college. Mijn enige broer, die bijna tien jaar jonger is dan ik, is in de kamer boven me aan het trainen en stuurt al touwtjespringend kleine stofwolkjes naar beneden.

Dit zijn de dagelijkse dingen. Dit is het ochtendritme van ons gezin. Deze kleinigheden zullen me altijd bijblijven; dat is het enige wat ik zeker weet.

Onzekerheid hangt als een dichte stofwolk in de lucht. Waar het pad van het leven me naartoe zal leiden is niet te voorzien. Het ligt niet in mijn aard om te gaan zitten wachten tot er iets gebeurt. Maar omdat ik toch niet in de toekomst kan kijken, neem ik voorlopig genoegen met terugblikken en wil ik te

boek stellen wat ik in de vreemde en turbulente jaren van mijn korte leven tot nu toe heb meegemaakt. Misschien komt er een dag dat ik de dingen beter begrijp. En anderen misschien ook. Misschien dat dit boek daarbij helpt.

Insj'Allah.

DEEL I

De heilige strijders

Vóór de burgeroorlog

Vóór het vechten begon – vóór de raketten, vóór de krijgsheeren met hun valse beloften, vóór veel van onze kennissen plotseling in een graf of naar het buitenland verdwenen, vóór de taliban en hun waanzin, vóór de geur van de dood dagelijks in de lucht hing en de aarde doorweekt was met bloed – hadden we een goed leven.

Foto's van vroeger hebben we niet. In de tijd van de taliban was het te gevaarlijk om ze te houden, dus hebben we ze vernietigd. Maar de beelden van ons leven vóór alle hoop uit Afghanistan verdween staan me nog scherp en helder voor de geest.

Moeder met haar korte rok aan. Ze zit achter haar balie in een bank en helpt een lange rij klanten. De mensen respecteren haar om haar kennis van bankzaken en haar vermogen om problemen van klanten op te lossen.

Vader in zijn broek met wijd uitlopende pijpen. Hij ziet eruit als een filmster, zoals hij op zijn motorfiets door de straten van Kaboel crost. Af en toe neemt hij me achterop, met een riem stevig aan zijn rug vastgebonden. Als we wegrijden wappert zijn lange haar in de wind. Bij scherpe bochten schieten de vonken ervanaf wanneer een van zijn metalen kniebeschermers langs het wegdek schraapt. De volgende dag vertel ik het aan mijn klasgenootjes en maak ze jaloers.

Een van mijn ooms, op het punt op zakenreis te vertrekken naar het buitenland; de andere ooms en tantes als studenten aan de Universiteit van Kaboel. Allemaal dragen ze de laatste mode.

Grootvader, zijn dikke witte haardos netjes gekamd, elegant gekleed in een van de mooie pakken die hij in Italië laat maken; je kunt zien dat hij in goeden doen is. Wanneer hij de kamer binnen komt, eist hij alle aandacht op. Een indrukwekkende man, lang en met brede schouders. In tegenstelling tot veel andere Afghanen scheert hij zijn gebruinde gezicht dagelijks. Het zijn vooral zijn grote, donkere ogen die opvallen. Zo wijs. Zo imponerend. Zo zacht.

De beelden verdringen zich, soms schakelen ze zich aaneen tot filmpjes.

Vader roept dat ik moet opstaan om naar school te gaan. Ik open mijn ogen en kijk naar de klok boven mijn bed. Het is te vroeg, maar wat kan ik tegen hem inbrengen? Hij is mijn vader, ik ben zijn zoon. Pasjo zonen gehoorzamen hun vaders. Maar ik heb nog geen zin om wakker te worden. Ik wrijf in mijn ogen. Vader blijft roepen: 'Opstaan! Trek je handschoenen aan. Ik sta al in de ring op je te wachten.' Hij wil dat ik met hem oefen voor we gaan ontbijten. Hij is begonnen me te trainen zodat ik net als hij een beroemde bokser kan worden en in internationale kampioenschappen kan uitkomen net als hij vroeger.

Ik heb een hekel aan vroeg opstaan, maar met vader trainen vind ik leuk. Hij laat me altijd winnen, ook al ben ik al zeven.

Op school vind ik het ook leuk, ik verzuim nooit. Ik ben slim en populair. Soms klagen de jongens over me tegen het hoofd van de school als ik ze in hun gezicht stomp. Het hoofd neemt het altijd voor me op, want hij is grootvaders beste vriend. Maar hij glimlacht nooit naar me.

Mijn zus en ik zitten op dezelfde school. Ze is anderhalf jaar ouder en nog slimmer en populairder dan ik, maar ze mag dan de dochter van een bekende bokser zijn, zij stompt de meisjes nooit.

Het huis van mijn grootvader is het hart van onze wereld.

Grootvader heeft het eind jaren zestig laten bouwen, toen hij hoofd accounting was bij de Bank-i-Millie, de Nationale Bank van Afghanistan. Het land was welvarend en hij voorzag dat Kaboel op den duur uit de kronkelige, duizend jaar oude straatjes op de oevers van de rivier de Kaboel zou barsten. Hij kocht zo'n tweeënhalve hectare grond aan de andere kant van de lage, steile berg met de twee pieken die Kaboel eeuwenlang aan de zuid- en westkant had beschermd. Het gebied erachter was destijds een en al landerijen en lemen dorpjes, maar niet voor lang meer.

Grootvader had het land bestudeerd. Hij had gesproken met boeren die het land goed kenden en met zorg een stuk rond de beste bron uitgekozen. Zelfs in de droogste maanden, zelfs wanneer onze burens watertekort hadden, hadden wij altijd water. Het grootste deel van zijn land liet hij omheinen met een stevige betonnen muur, maar op het andere stuk liet hij met vooruitziende blik een school bouwen voor de kinderen van alle families die het boerenland zouden omvormen in een stadswijk.

Vader en zes van zijn zeven broers woonden allemaal heel comfortabel met hun vrouwen en kinderen binnen grootvaders muren. Ik had meer dan vijftientig neefjes en nichtjes om mee te spelen, de meesten van rond mijn leeftijd. In een groot, gelijkvloers gebouw aan de ene kant van de tuin had elk gezin vier grote kamers tot zijn beschikking; de onze hadden uitzicht op de enorme tuin met boomgaard van zestig McIntosh-appelbomen. Een neef van grootvader had die als kleine takjes uit Amerika meegebracht en grootvader had ze op Afghaanse appelonderstammen geënt. Ze waren heel zeldzaam in Afghanistan en hij was trots op zijn bezit.

Aan de andere kant werd het terrein begrensd door een gebouw dat zich van de ene straathoek tot de volgende uitstreckte, met winkels op straatniveau en daarboven twee lagen wo-

ningen. De appartementen werden door grootvader verhuurd aan mensen die geen familie van ons waren. Alle ramen van de woningen keken uit op de straatkant. Geen Afghaan wil dat vreemden in zijn familietuin kunnen kijken.

In een van de winkelpanden begon vader een boksschool. Elke dag kwamen er na schooltijd tientallen jongens trainen. Mijn neef Wakiel en ik keken vanaf de stoep toe hoe ze tegen boksballen stompten, push-ups deden of touwtjesprongen, terwijl vader met een van hen, of soms met twee tegelijk, sparde in de ring die hij had gebouwd.

Wakiel was zeven jaar ouder dan ik. Hij was de oudere broer die ik nooit heb gehad. Ik was de jongere broer die hij altijd had willen hebben. Hij liet zich door mij als boksbal gebruiken wanneer ik de boksers na wilde doen. Elke keer dat ik hem raakte, lachte hij.

Nadat grootvader ontslag genomen had bij de bank was hij in tapijten gaan handelen, en hij had een van de grotere winkelruimten in gebruik als opslagplaats. Het magazijn was afgesloten met een dikke deur en een stevig slot en binnen rook het naar de zoete, lanolinerijke geur van wol. Hij had er duizenden tapijten liggen. Mijn neven en ik beleefden veel lol door van de ene hoge stapel tapijten naar de andere te springen.

Al mijn ooms hadden hun eigen bedrijf, behalve Wakiels vader. Hij was majoor in het nationale leger van Afghanistan. 'Het bedrijfsleven is veel te riskant. De meesten van die zakenlui krijgen een hartaanval of sterven jong,' zei hij altijd. Als grootvaders oudste zoon nam hij een bijzondere positie in de familie in. Hij en zijn vrouw leefden zonder zorgen van zijn legersalaris, samen met Wakiel, mijn lievelingsneef, en hun twee dochters.

Op een dag vertrok hij naar zijn werk en kwam niet meer terug. Tot op de dag van vandaag weten we niet of hij leeft of

dood is. Het was in de tijd dat ik voor het eerst het woord 'communisten' hoorde, maar wat dat betekende wist ik toen nog niet. Al meer dan vijftwintig jaar wacht zijn vrouw op zijn thuiskomst. Zelfs nu nog rent ze naar de deur als er iemand aanklopt.

Vader was de derde zoon. Net als mijn andere ooms had hij maar één vrouw, in onze familie was het niet gebruikelijk om meer dan één vrouw te hebben.

Onze buurtgenoten respecteerden vader als een heilig man. Als ze hun zaken of problemen met iemand wilden bespreken kwamen ze naar hem. 'Lala' noemden ze hem, 'oudere broer', al waren sommigen van hen ouder dan hij. 'Je wijsheid is je leeftijd vooruit,' zeiden ze tegen hem. Hij was iemand die voor alles openstond, het woord 'nee' zat niet in zijn vocabulaire.

Hij was de enige zoon van zijn vader die bij de tapijthandel betrokken was. Zijn vijf jongere broers zagen tapijten als iets uit het verleden, zij hadden hun blik op de toekomst gericht en verdienden hun geld op een moderne manier. Een van hen importeerde goederen uit Rusland, twee anderen verkenden de mogelijkheden om medicijnen te importeren en door te verkopen aan apothekers in heel Afghanistan.

's Avonds aten we vaak met z'n allen. Met meer dan vijftig personen zaten we dan op kussens rond een kleed op het kort gemaaid gazon dat grootvader in een hoek van de binnenhof had gezaaid. Boven ons hingen kleurige lampjes. Na het eten gingen grootvader en zijn zoons in een kring zitten om over zaken te praten of te bespreken naar welke universiteiten in Europa of Amerika ze mijn neven en mij zouden sturen.

In een aparte kring bespraken de vrouwen hun eigen dingen. Zo was het de verantwoordelijkheid van de oudere vrouwen om geschikte echtgenoten te vinden voor de jongere, zoals vaders twee ongetrouwde zussen, die bij ons woonden.